

УДК 316.348

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2025.108.7>

Ю. В. МОСАЄВ

кандидат соціологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології та соціальної роботи

Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна
навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ORCID: 0000-0002-6638-3265

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЧОЛОВІЧОЇ РЕПРОДУКТИВНОЇ ФУНКЦІЇ В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті досліджено соціальні аспекти реалізації чоловічої репродуктивної функції в умовах постіндустріального суспільства. З'ясовано, що сучасні соціокультурні трансформації, включно зі зростанням індивідуалізації, зміною гендерних ролей, підвищенням автономії жінок у репродуктивному виборі та поширенням моделей бездітності, суттєво впливають на репродуктивну поведінку чоловіків і обмежують їх можливість реалізувати батьківську функцію. Проаналізовано ключові соціальні та психологічні бар'єри, які включають зниження фертильності чоловіків, відсутність державних програм підтримки чоловічої репродуктивності, нерівномірний доступ до медичної та психологічної допомоги, а також прояви гендерної асиметрії у «репродуктивному виборі», коли чоловіки залежать від рішень партнерок щодо народження дітей. Визначено соціальні наслідки цих процесів, серед яких відкладання народження дітей на пізній репродуктивний вік, зниження загальної готовності молоді до створення сім'ї, а також зростання частки жінок, які свідомо обирають бездітність, що додатково обмежує можливості чоловіків у реалізації репродуктивної функції. Стаття підкреслює актуальність формування комплексного міждисциплінарного підходу до дослідження чоловічої репродуктивності, який враховував би соціологічні, психологічні, медичні та правові аспекти. Наголошується на необхідності розробки державних програм, спрямованих на підтримку чоловічої фертильності, підвищення рівня обізнаності щодо репродуктивного здоров'я чоловіків, подолання гендерної асиметрії у репродуктивному виборі та забезпечення рівного доступу до реалізації репродуктивних прав у сучасному суспільстві. У статті окреслено перспективи подальших досліджень у сфері чоловічої репродукції, зокрема розробку ефективних механізмів інституційної підтримки та інтеграцію соціальних, психологічних і медичних ресурсів для забезпечення успішної реалізації чоловічої репродуктивної функції.

Ключові слова: чоловіча репродуктивна функція, репродуктивна поведінка, соціальні аспекти, постіндустріальне суспільство, державна підтримка, гендерна асиметрія, фертильність, психологічна готовність до батьківства.

Постановка проблеми. Репродуктивна функція є важливим елементом самореалізації особистості. Вона охоплює не лише біологічну здатність людини до продовження роду, а й соціальний, психологічний та духовний виміри життя. Для багатьох людей можливість стати батьками, виховувати дітей, передавати їм власні цінності та досвід є одним із найглибших проявів особистісного сенсу та відповідальності. Репродуктивна сфера тісно пов'язана з почуттям зрілості, повноцінності, приналежності до суспільства. Вона сприяє формуванню таких рис, як турботливість, емпатія, здатність до безумовної любові й самопожертви. Через материнство та батьківство людина часто відкриває нові аспекти своєї ідентичності, розвиває емоційну стійкість і усвідомлює власну цінність у родинному та соціальному контексті. Разом із тим, репродуктивна функція має глибоке культурне й етичне значення. Ставлення до неї формується під впливом традицій, релігійних переконань, соціально-економічних умов і рівня медичної культури суспільства. Забезпечення права людини на вільний і відповідальний вибір щодо народження дітей є одним із ключових аспектів сучасної концепції прав людини. Друга половина XX століття та перша чверть XXI століття пройшли під знаком жіночої емансипації, що в більшості країн світу призвело до зниження народжуваності. Зазначеному процесові передувала велика кількість соціальних та соціокультурних явищ, які сприяли всібічній реалізації жінок. В той же час питання чоловічої репродукції залишалось поза увагою як соціологів, психологів, антропологів та фахівців медичної сфери. В XXI столітті питання реалізації чоловічої репродуктивної функції набуває нової актуальності через те, що чоловіки мають значні проблеми з її реалізацією через цілий спектр соціальних, психологічних та фізіологічних проблем.

Мета статті. З'ясувати соціальні проблеми реалізації чоловічої репродуктивної функції в постіндустріальному суспільстві

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблематика психологічного супроводу у сфері репродуктивної медицини та сімейної поведінки активно досліджується сучасними вітчизняними науковцями. Так, В. Астахов, О. Бацилева та І. Пузь у монографії «Психологічний супровід у репродуктивній медицині» [1] розглядають комплексний підхід до психологічного супроводу пацієнтів, що включає роботу з емоційним станом, адаптацію до лікування та підтримку родини. Важливість дослідження полягає у формуванні системного підходу до роботи психологів у медичних закладах, який враховує як індивідуальні, так і сімейні особливості пацієнтів. О. Васильченко [3] дослідила типологічні моделі репродуктивної поведінки особистості, що дозволяє класифікувати психологічні стратегії та поведінкові реакції осіб у процесі планування та реалізації репродуктивних намірів. Актуальність цього дослідження зумовлена потребою диференційованого підходу до психологічного супроводу залежно від типу поведінки та

індивідуальних особливостей пацієнта. Проблематика правового забезпечення репродуктивної сфери висвітлена А. Дутко та М. Заболотною [5], які аналізують закріплення репродуктивних прав особи у сімейному законодавстві. Зазначене дослідження має практичну цінність, оскільки дозволяє окреслити правові рамки, у межах яких психологічний супровід може здійснюватися з дотриманням прав пацієнта. Д. Карпова та Є. Потапчук [6] розглядають моделі поведінки подружжя при реалізації основних сімейних функцій. Дослідження показує, що особливості взаємодії подружжя безпосередньо впливають на ефективність репродуктивного планування та психологічної підтримки, що робить його актуальним для психологів та соціальних працівників у медичній сфері. Л. Козловська [7] дослідила проблеми конфліктів між шлюбними партнерами, пов'язаних з плануванням вагітності. Результати показують, що неврегульовані очікування та відмінності у репродуктивних намірах можуть стати джерелом сімейних конфліктів, що підкреслює важливість психологічного супроводу та медіації у сім'ї. Загалом, аналізуючи зазначені дослідження, можна констатувати, що психологічний супровід у сфері репродуктивної медицини та сімейної поведінки розвивається як комплексна дисципліна, яка поєднує психологічні, соціальні та правові аспекти, що дозволяє забезпечувати ефективну підтримку пацієнтів та їх родин на різних етапах репродуктивного процесу. В той же час можна говорити, що в фокусі досліджень соціологів, психологів та науковців в сфері медицини в основному жіноча репродукція та проблема репродуктивної поведінки в рамках родини. Проблема чоловічої репродукції та репродуктивної поведінки майже не досліджені так як роль чоловіка в репродуктивному процесі і вважається мінімальною, що не дає можливості оцінити динаміку тенденцій в сфері змін в репродуктивній поведінці чоловіків та реалізації їх репродуктивних прав.

Виклад основного матеріалу. Реалізація чоловічої репродуктивної функції є ключовим елементом не лише біологічного відтворення, а й соціального та психологічного благополуччя. Проблема зниження фертильності чоловіків у багатьох країнах світу надзвичайно актуальною для науки та практики охорони здоров'я. Тобто реалізація чоловічої репродуктивної функції на сьогодні є обмеженою через проблеми з репродуктивним здоров'ям.

Проблема репродукції на сьогодні в більшості випадків розглядається науковцями в контексті розповсюдження хвороб репродуктивної системи через «вільні» статеві відносини. Саме тому, проблематика репродуктивного здоров'я молоді тісно пов'язана з поєднанням медичних, соціальних та освітніх чинників, що формують поведінкові моделі майбутніх дорослих. Як зазначає Т. М. Бойчук, ефективна профілактика передбачає не лише інформування, а й створення умов для відповідального ставлення молоді до власного здоров'я та зниження ризикованих поведінкових практик [2]. Саме тому зазначений напрям досліджень в сфері репродукції залишається серед найпріоритетніших та в той

же час таким, що не сприяв розробці передових технологій в сфері збереження репродуктивного здоров'я молоді незалежно від гендерної диференціації.

У своїй статті «Соціальні чинники формування репродуктивного здоров'я студентської молоді» І. Романенко, зазначає, що соціально-економічні умови, включно з матеріальним становищем, якістю життя та рівнем соціальної підтримки, суттєво впливають на формування відповідального ставлення студентської молоді до власного репродуктивного здоров'я [8]. Контекст студентської молоді достатньо поширений в дослідженні саме питань репродукції серед українських вчених з двох причин. Перша полягає в тому, що зазначені дослідження здійснюються на ентузіазмі українських вчених. Друга ж полягає в тому, що студентська молодь розглядається як освічена когорта української молоді, що свідомо підходить до власної репродуктивної поведінки та безпосередньої реалізації власної репродуктивної функції як індивідуальному так і колективному рівнях. В той же час зазначене дослідження вважаємо важливим внеском саме в дослідження соціальних аспектів репродукції, що стимулюватиме в майбутньому цілий напрямок соціологічних досліджень особливостей та проблем репродукції.

Психологічні дослідження в сфері проблем репродуктивної поведінки та реалізації репродуктивної функції почали зосереджуватись на досліджуватися на окремих аспектах процесу репродукції. Іноді зазначені дослідження виходять за рамки проблеми репродукції як медико-соціальної проблеми та долають значну кількість гендерних стереотипів репродуктивного процесу. Особливо цікавими є дослідження психологічних та соціопсихологічних аспектів процесу зачаття. На думку Л. Герасименко, процес зачаття має виразний психологічний вимір, оскільки емоційний стан, рівень стресу та якість партнерських взаємин значно впливають на репродуктивну функцію пари. Авторка наголошує, що гармонійний психоемоційний фон створює сприятливі умови для початку вагітності [4]. Особливістю досліджень феномену зачаття та вагітності як соціального та психосоціального феномену є те, що це унікальний досвід дослідження не лише жіночої репродукції, але й чоловічої в рамках бінарної соціальної системи.

Незважаючи на позитивні тенденції в дослідженнях окремих аспектів чоловічої репродуктивної поведінки в рамках інформаційного суспільства, вони стосуються саме теми збереження репродуктивного здоров'я, процесу зачаття та вагітності як бінарної соціальної системи. В той же час процес виховання та догляду за дитиною в перші місяці та роки життя дитини досліджуються в основному в контексті проблем материнства. На думку Т. Чередниченко, характер мотивації до народження дитини безпосередньо впливає на рівень психологічної готовності жінки до материнства. Авторка підкреслює, що усвідомлена, зріла мотивація сприяє формуванню більш стабільної материнської позиції та позитивної взаємодії з майбутньою дитиною [9]. Зазначене

дослідження є типовим в цій сфері, що засвідчує низький рівень зацікавленості науковцями саме дослідження чоловічої репродукції та безпосереднього батьківства.

Однією з ключових проблем чоловічої репродукції є брак державної підтримки та спеціалізованих програм лікування у більшості країн світу. На відміну від жіночого здоров'я, яке у багатьох країнах охоплюється державними програмами профілактики, лікування та репродуктивної підтримки, чоловіки часто залишаються поза увагою систем охорони здоров'я. Це означає, що більшість медичних послуг, спрямованих на діагностику та лікування безпліддя або зниження фертильності, є платними, а спеціальні програми чи пільги для чоловіків практично відсутні.

Відсутність системної підтримки не лише знижує доступність медичної допомоги, а й стимулює психологічний дискомфорт та почуття несправедливості серед чоловіків, які стикаються з репродуктивними проблемами. В результаті багато чоловіків відкладають звернення до фахівців, що часто ускладнює лікування і знижує шанси на успішну репродукцію. Таким чином, сучасна ситуація підкреслює необхідність впровадження державних програм, пільг і профілактичних заходів, орієнтованих на чоловічу фертильність, що дозволило б не лише підвищити рівень репродуктивного здоров'я чоловіків, а й зменшити соціальні та психологічні наслідки безпліддя. Проблема чоловічого безпліддя не має адекватного відображення в інформаційному контенті через гендерні стереотипи. Тобто соціальні практики традиційного та індустріального суспільств проблеми з фертильністю розглядалися в контексті фізичної слабкості та особистісної неповноцінності особи. Тому на сьогодні важливо досліджувати тему чоловічої репродукції та актуалізувати її інформаційному полі для того щоб сприяти забезпечувати право чоловіків на реалізацію власної репродуктивної функції на індивідуальному рівні та залучення суспільних і науково-дослідницьких ресурсів для формування механізмів вирішення зазначеної проблеми на інституційному рівні.

У сучасних соціально-демографічних умовах формується новий тип репродуктивної поведінки, в межах якого спостерігається зниження мотивації до материнства, а також підвищення вибірковості жінок щодо партнерів, з якими вони готові мати спільних дітей. Ці тенденції створюють проблему реалізації чоловічої репродукції, особливо для чоловіків із низьким або середнім соціальним статусом.

Сучасні молоді жінки дедалі частіше орієнтуються на особистісний розвиток, професійну самореалізацію, фінансову стабільність та свободу пересування. В умовах економічної нестабільності народження дитини сприймається як високі витрати, ризик втрати автономії та зниження життєвих можливостей.

Зважаючи на зміну репродуктивної поведінки молодих жінок в інформаційному суспільстві ми виділяємо наступні соціальні наслідки

1. Відкладання народження дитини на пізніший вік, що призводить до суттєвого зменшення кількості дітей так як з кожним роком як жінки так і чоловіки мають нижчу фертильність. Зважаючи на те, що чоловіки мають більшу смертність порівняно з жінками після 30 років вони суттєво зменшують вірогідність реалізації власної репродуктивної функції та можливість виховання власних дітей так як можуть не дожити до важливих віх у вихованні дітей та ключових етапів формування їх особистості.

2. Зниження загальної готовності до створення сім'ї. В часи зниження популярності родини як соціального інституту як серед жінок так і чоловіків діти відіграють роль основного мотиву закінчення шлюбу, особливо в молодому віці. Тому відсутність статевих відносин у молоді та як наслідок зачаття нівелює основний мотив створення родини як в сучасному українському суспільстві так і інших суспільствах країн, яких можна віднести до Західної цивілізації.

3. Зростання частки жінок, які свідомо обирають бездітність. В даному випадку ми можемо констатувати, що жінки вибираючи такий тип репродуктивної поведінки, одночасно з цим обмежують можливість чоловіків щодо реалізації їх репродуктивної функції. Тим більше, що зазначений тип репродуктивної поведінки має як пасивну так і активну форму. І якщо пасивний тип передбачає обмеження випадків незахищених статевих актів, то активний переривання вагітності без погодження з чоловіками. Які приймали безпосередню участь в їх заплідненні.

Негативно на можливість результативної реалізації репродуктивної функції чоловіків впливає феномен гендерна асиметрія у «репродуктивному виборі». Жінки в інформаційному суспільстві мають ширший спектр можливостей щодо самостійного прийняття рішень, пов'язаних із народженням дитини, тоді як чоловіки в репродуктивній сфері залежать від вибору партнерки. Як наслідок можемо констатувати асиметрію впливу в прийнятті рішення про зачаття, проявляється в ситуації, коли чоловік хоче мати дітей, але його дружина чи партнерка такого бажання немає. Різновидом цього феномену є випадки, коли жінка вважає чоловіка прийнятним партнером для романтичних стосунків, але не для батьківства.

У сучасному «партнерському ринку» спостерігається зростання конкуренції між чоловіками, пов'язане з індивідуалізацією суспільства, розмиттям традиційних гендерних ролей і високою доступністю альтернативних моделей життя (безшлюбність, партнерство без дітей тощо). Жінки частіше роблять вибір, що формується на орієнтації на більш успішних чи соціально мобільних чоловіків, що підсилює нерівність у можливостях чоловіків різних статусних груп реалізувати батьківську функцію.

Важливою особливістю інформаційного суспільства є поширення практик асексуальної поведінки. Асексуальність передбачає низький або відсутній сексуальний потяг, знижує репродуктивну активність жінок, оскільки інтимність не є для них бажаною, а рішення про

материнство ґрунтується переважно на цінностях і соціальних чинниках, а не на сексуальній мотивації. Це послаблює відповідність традиційним очікуванням щодо жіночої сексуальності та материнства, які раніше підтримували стабільні показники народжуваності. Одночасно серед жінок загалом зростають сексуальна втома, зниження лібідо через стрес і професійне перевантаження, а також пріоритизація освіти та кар'єри, що зменшує частоту сексуальних контактів і ймовірність зачаття. На репродуктивність також впливають нові сімейні моделі: поширення партнерств без спільного проживання, зниження пріоритетності батьківства та орієнтація на самореалізацію, мобільність і фінансову незалежність. Усе це разом призводить до зменшення готовності до народження дітей і загального рівня репродуктивної активності.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє констатувати, що проблема реалізації чоловічої репродуктивної функції в постіндустріальному суспільстві має комплексний соціально-психологічний характер і залишається недостатньо дослідженою на тлі переважної наукової уваги до жіночої репродукції. Сучасні соціокультурні трансформації індивідуалізація, зміна гендерних ролей, зростання автономії жінок у репродуктивному виборі, поширення бездітності, відкладання народження дітей та зниження сексуальної активності формують нові моделі репродуктивної поведінки, що істотно обмежують можливості чоловіків у реалізації батьківства, особливо серед представників низького та середнього соціального статусу. Додатковим бар'єром є відсутність державних програм підтримки чоловічої фертильності, що зменшує доступність медичної та психологічної допомоги і поглиблює соціальну нерівність у сфері репродуктивних прав.

Сукупність виявлених факторів засвідчує необхідність формування комплексного міждисциплінарного підходу до вивчення чоловічої репродуктивності, який враховуватиме соціологічні, психологічні, медичні та правові аспекти. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку ефективних механізмів інституційної підтримки чоловіків, подолання гендерної асиметрії у репродуктивному виборі та створення умов для забезпечення рівного доступу до реалізації репродуктивних прав у сучасному суспільстві.

Список використаної літератури

1. Астахов В. М., Бацилева О. В., Пузь І. В. Психологічний супровід у репродуктивній медицині: монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ, 2023. 125 с.
2. Бойчук Т. М. Репродуктивне здоров'я молоді: медико-соціальні аспекти. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 256 с.
3. Васильченко О.М. Типологічна модель репродуктивної поведінки особистості. Актуальні проблеми психології. 2019. Т. 7, Вип. 32. С. 21–30.
4. Герасименко Л.О. Психологічні аспекти зачаття. Медична психологія. Київ, 2017. Вип. 3. С. 45-50.

5. Дутко А.О. Заболотна М.Р. Закріплення репродуктивних прав особи у сімейному законодавстві. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 845. С. 257–262
6. Карпова Д.Є., Потапчук Є.М. Моделі поведінки подружжя при реалізації основних сімейних функцій. Габітус: науковий журнал з соціології та психології. Одеса, 2021. Випуск №21. С. 268-274.
7. Козловська Л. Планування вагітності як причина конфліктів між шлюбними партнерами. Хмельницький, 2024. Psychology Travelogs, (4), С. 79–88.
8. Романенко І. М. Соціальні чинники формування репродуктивного здоров'я студентської молоді. *Демографія та соціальна економіка*. 2021. №3(45). С. 98–104.
9. Чередниченко Т.В. Мотивація народження дитини та її зв'язок із психологічною готовністю до материнства. Теорія та практика сучасної психології. 2018. Вип. 4. С. 163–167.

Mosaiev Yu. V. Social problems of the implementation of male reproductive function in post-industrial society

The article examines the social aspects of the implementation of male reproductive function in post-industrial society. It is found that modern socio-cultural transformations, including the growth of individualization, changing gender roles, increasing women's autonomy in reproductive choice, and the spread of childlessness models, significantly affect men's reproductive behavior and limit their ability to realize their parental function. Key social and psychological barriers are analyzed, which include a decrease in male fertility, the lack of state programs to support male reproduction, unequal access to medical and psychological care, as well as manifestations of gender asymmetry in "reproductive choice", when men depend on their partners' decisions regarding the birth of children. The social consequences of these processes are determined, including the postponement of childbearing to a later reproductive age, a decrease in the general readiness of young people to start a family, as well as an increase in the proportion of women who consciously choose childlessness, which further limits men's ability to realize their reproductive function. The article emphasizes the relevance of the formation of a comprehensive interdisciplinary approach to the study of male reproduction, which would take into account sociological, psychological, medical and legal aspects. The need to develop state programs aimed at supporting male fertility, increasing awareness of men's reproductive health, overcoming gender asymmetry in reproductive choice and ensuring equal access to the implementation of reproductive rights in modern society is emphasized. The article outlines the prospects for further research in the field of male reproduction, in particular, the development of effective mechanisms of institutional support and the integration of social, psychological and medical resources to ensure the successful implementation of male reproductive function.

Key words: male reproductive function, reproductive behavior, social aspects, post-industrial society, state support, gender asymmetry, fertility, psychological readiness for parenthood.

Дата першого надходження рукопису до видання: 11.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 08.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025